

TRENCAMENTS

*Ah, el día en que pude mandarme
mudar, subirme al tren, mirar por la
ventanilla cómo todo se iba para
atrás, se hacía pedazos, no sé si has
visto cómo el paisaje se va rompiendo
cuando lo miras alejarse.*

(Julio Cortázar. *El perseguidor*)

A Jon Kepa
*Neu humida
la teva mirada*

EL TREN, a causa dels nous plans d'extensió del ferrocarril, va portar molta gent a Izurkiz en la dècada dels vint, gairebé tants com se'n va emportar més tard en vigílies –i després– de la guerra. Uns quants se'ls va emportar un temps, d'altres per sempre, com ara Don Mariano, aquell mossèn que havia vingut del nord.

No va ser pas l'únic, però.

Tot just esclatar la guerra van venir en Julian i la seva família al poble, no pas atrets per les possibilitats cada vegada més exigües de treballar per culpa de l'ambient de conflicte, sinó fugint de l'odi i el ressentiment que fomentava la guerra. Van demanar pel mossèn, i quan van sentir que encara no n'hi havia, però que n'enviarien un al cap de poc temps, va ser massa tard per carregar-ho tot i fugir, tal com havient arribat, d'aquell poble que semblava perillós. Es veu que el cansament de setmanes va pesar més que el record de la cruel execució d'un seu familiar en el moment de decidir posar fi a aquell viatge a Izurkiz.

Venien del sud, com la mort en aquell temps de guerra. Va ser amb la vaga dels treballadors del ferrocarril que va començar aquell conflicte sagnant al seu poble, que va resultar ser breu, però terriblement dolorós.

EREN LES VIGÍLIES DE LA GUERRA, i l'ambient estava ja en plena ebullició quan els treballadors van sortir de l'estació i van anar corrents primer a casa de l'alcalde i després a la rectoria. La set de venjança i l'odi ja havien arrelat a pertot. Les notícies que arribaven de l'Àfrica havien encès els ànims tant d'un color com de l'altre, i el que va passar no va ser sinó que es va vessar el que no havia cessat de bullir.

Aquell dia els vaguistes van saber que cada vegada eren més a prop els que s'havien rebel·lat contra la República, i abans de fugir van voler que s'en duguessin les tornes. L'endemà tots van anar a cercar refugi a la muntanya deixant poca cosa al poble: la família, la casa i dos cossos socarrimats penjant de la biga mestra de l'església, l'un el de l'alcalde i l'altre el del mossèn.

L'oncle d'en Julian.

Per si de cas, en Julian i d'altres van prendre el camí del nord, fins que van topar amb un poble com el seu: el nostre. Van sortir del seu poble i, sense pensar on és que podien anar, van seguir lentament la via del tren, fent cas del consell de l'avia: "Aquests rails ens portaran a algun lloc."

Sembla que és per l'estació que es van quedar a Izurkiz, perquè el pare d'en Julian, a pesar de la fi imminent de l'extensió del ferrocarril i de l'aturada provocada pel conflicte, confiava trobar-hi, acabada la guerra, la feina que necessitava per mantenir tota la família, i que ho aconseguiria gràcies a la colla d'anys d'experiència que tenia com a treballador a l'estació del seu poble. Des de bon començament van estar una mica apartats, callats i atemorits, perquè els costava confondre's amb els altres, molt probablement per la foscor de la pell. Mai no van rebre un tracte cordial dels del poble, ni al començament, quan van fugir la majoria dels treballadors de l'estació per l'amenaça dels nacionals i es van quedar sols amb els avis, les mares i la canalla, ni quan van callar les armes i els treballadors –els que van obtenir el perdó de les autoritats– van anar tornant de mica en mica, perquè el desdeny del començament es converteix en desconfiança amb el pas del temps.

I no cal dir que en la postguerra, si hi ha ferides, supuren.

Realment, en Julian va ser un inadaplat des del començament. Per això va passar el que va passar.

DELS NOIS DEL POBLE vaig ser jo qui va tenir-hi més relació, si és que es pot anomenar relació les dues o tres preguntes i respostes que ens vam fer l'un a l'altre. Perquè, tot i que normalment venia amb nosaltres, va ser un zero a l'esquerra a la nostra colla, un d'aquells beneitons que ningú no en fa cabal, que sol fer de porter quan es juga a futbol i que sol parar quan es juga a fet a amagar.

Era fort, malgrat això, i molt. Tant com l'Alvaro.

L'Alvaro havia nascut i crescut al poble. La seva presència era notable arreu, superb i orgullós com era. En l'època en què no era més que un mocós que gairebé no sabia enraonar, tenia aquí i allà les seves batusses, i sens dubte, ja aleshores era el cap dels altres nois de la mateixa edat. Li teníem un gran respecte. Ell era qui sempre decidia què s'havia de fer i on s'havia d'anar, i tots acceptàvem els seus capricis perquè era més fort, més dur i, sobretot, més valent que nosaltres.

Com es va poder veure aquella vegada que vam anar a collir albercocs.

AQUELL GRAN HORT era darrere la rectoria, al costat del canal que bevia de l'Ibai. Aquell dia xafogós de Sant Fermí els arbres estaven carregats d'albercocs, i a l'abast, perquè el malaguanyat Don Mariano –el capellà sonat que vam tenir abans de la guerra– se n'havia anat a l'estació feia una hora, com de costum, a predicar. Va ser de l'Alvaro, és clar, la idea d'anar a buscar albercocs a casa del capellà en lloc d'anar al canal, i també va ser seu l'atreuiment d'anar d'arbre en arbre desafiant l'enorme gos que vigilava l'hort.

Volia fruita dolça, i no hi havia ningú que li tragués això del cap.

Me'n recordo com si fos ahir. Va saltar a l'arbre que hi havia més a prop del mur, i un cop allà, li va aparèixer als peus aquell mastí gegant, bordant amb ràbia. Nosaltres ens vam posar a l'altra punta de l'hort seguint les indicacions de l'Alvaro, enfilats al mur que envoltava la rectoria i prou lluny del gos. L'Alvaro, sense fer cabal del gos que era a terra saltant desitjant fer-lo miques, es va dedicar a posar-se a dins de la camisa els albercocs més madurs i dolços, i, encabat, ens va xiular perquè féssim nosaltres la part que ens tocava. Aleshores en Jose Luis va saltar a l'hort, i igual que un torero al toro, va començar a cridar i a fer gestos a la bèstia salvatge, que, completament fora de si, va treure els ulls dels turmells de l'Alvaro, i el va envestir a tota velocitat, traient escuma entre els ullals. En Jose Luis es va tornar a enfilat al mur i mentre teníem el mastí bordant com un boig als nostres peus, l'Alvaro va deixar l'arbre on era, amb la camisa plena d'albercocs, i se'n va anar corrent al del costat. Quan el terrible gos va arribar allà on era ell, ja era en lloc segur a les branques de dalt, lluny del perill i collint de nou fruita dolça. Crec que van ser quatre o cinc els arbres que vam alleugerir, i també quatre o cinc dotzenes de peces fruita les que vam menjar.

Era ben bé així l'Alvaro.

El malaguanyat Alvaro.

LLEVAT DEL MEU, tots els pares dels de la colla –els que va perdonar la guerra– eren empleats de l'estació, perquè es van inscriure en la llista de treballadors locals fent cas del ban que havia escrit l'alcalde en reprendre's els treballs. En aquell ban l'alcalde explicava els avantatges dels nous llocs de treball, perquè els veïns del poble oblidessin els maldecaps i les fatigues de la vida de pagès i es col·loquessin al ferrocarril abans no arribés la imminent onada d'immigrants. Nosaltres vam arribar una mica abans, tan aviat com el pare va tenir notícia de la plaça de metge. A partir d'aleshores va exercir de metge d'estació, però com que no hi havia accidents, no hi anava mai, a l'estació, i la consulta, tant per als de l'estació com per als del poble, la tenia a casa. D'altra banda, i potser perquè no era un ferroviari de veritat, quan sent encara vailets vam canviar el nostre lloc d'esbarjo, de la plaça del poble a la pollancreda, al canal i, sobretot, als voltants de l'estació, vaig quedar força arraconat a la colla, perquè ells, al contrari de mi, aquella afició per l'estació la tenien a la sang i això els ajudava molt a conèixer-ne tots els racons. Aquelles estones de lleure van ser la primera relació que vam tenir amb el tren i l'estació; nosaltres, no pas en Julian.

El tren no li guardava cap secret.

En l'època en què vam convertir en lloc d'esbarjo els racons de l'estació, gairebé no va venir al poble cap treballador nou, i els pocs que s'hi presentaven venien fugint de la guerra. I eren més pobres que els que ja hi eren, sens dubte.

El pare d'en Julian.

La mainada sol fer colles força petites. Es pren com a cap el membre que mostra més força i valentia, i si no passa res d'especial, continua així fins que abandona la colla.

És a dir, fins que se'n va.

La nostra colla era prou gran durant la guerra i la postguerra. Com al poble d'en Julian, la majoria de ferroviaris se'n van anar tan aviat com van haver ensumat l'amenaça dels nacionals, deixant al poble les famílies –aquí, a diferència d'allà, no van deixar cadàvers en la seva fugida (potser perquè absolutament tots eren del mateix color), però almenys es van prendre la molèstia de convertir en cendres l'església, pel que ens va explicar el pare d'en Jose Luis, que sembla que ho havia presenciat tot. En acabar-se la guerra, la primera cosa que van fer els vencedors va ser construir una nova església al mateix lloc on havia estat l'altra-. Després d'imposar-se els blaus van retornar uns quants suposats rojos, i de seguida es van posar a disposició de la nova autoritat del poble. De tal manera que, fills tant dels vencedors com dels vençuts, a la nostra colla hi havia tots dos colors: tant el roig com el blau, i en la mesura que rebia les tonalitats de tots dos, també hi havia el que és servent de tots dos: el bru.

Precisament el color de la pell d'en Julian.

EN JULIAN VA APARÈIXER per primera vegada a l'escola amb el substitut del mestre Don Jose, que s'havia emportat la ventada de la guerra, i després de les pregàries de costum, el mestre ens va presentar el nouvingut: "Julian."

No va dir res més, i a partir d'aleshores va tractar-lo com si fos un més, sense prestar-li ni un bri de l'atenció que mereix algú que acaba d'arribar.

En aquell començament, igual que mentre va ser amb nosaltres, gairebé no va sortir una paraula de la boca d'en Julian, ni tan sols els seus ulls van vessar la més petita llàgrima, al contrari del que sol passar amb la mainada quan se l'arrenca del seu ambient habitual i se l'obliga a fer-se a una situació estranya. Va passar aquells primers dies calladament, tancat en si mateix, perquè tot el suport que necessitava per aguantar aquell greu moment, més que no pas a fora, el va trobar a dins seu. Fins i tot per l'aspecte, en Julian semblava vergonyós i esquifit, parc de paraules i de gestos, i així el van considerar els de classe des del primer dia, i aquell mateix matí, quan estava assegut capcot al lloc que li tocava, un de nosaltres, protegit per l'anonimat del bullici, li va dir per sorpresa: "Gitano marrano!"

L'Alvaro.

A aquell ferm mutisme del començament li va seguir una tímida i senzilla activitat. Ja no mirava al professor d'aspecte sever, sinó que, sense escoltar-lo, feia ratlles incessantment en un full rebregat que tenia estès damunt del pupitre, abstret amb un joc que solament ell coneixia. Sostenint el llapis amb la punta dels dits, el posava dret sobre el full i amb un impuls el feia lliscar marcant, aquest, una línia en la seva caiguda. Una vegada que estava fent això, m'hi vaig acostar encuriós, i per sobre de la seva espatlla vaig veure dibuixada una cosa com una via de tren plena de revolts, a l'estret interior de la qual hi havia moltes ratlles unides, disposades una rere l'altra. D'allà on acabava una en sortia una altra cap a una meta que no vaig poder veure aleshores, però sí al cap d'uns dies: Solabar.

El seu poble.

EL SILENCI SOL SER REFUGI DE SECRETS, i igual que l'orgull pot ser senyal de misèria i de feblesa, el mutisme molt sovint pot amagar força i tenacitat, perquè qui no té res a demostrar és perquè creu en les seves capacitats. I l'orgullós ho sap, això. Per això necessitava saber si darrere d'aquell retraïment s'amagava feblesa o fortalesa, i per aclarir-ho va recórrer a qui-sap-los ardis i maquinacions.

L'Alvaro era aficionat a fer apostes.

Era fort en Julian, molt. I dibuixava vies a cada moment.

NO RECORDO quan va entrar a la nostra colla, perquè aquestes coses passen la major part de vegades inadvertides, per la força del costum. El dia a dia ens fa companys de l'un o de l'altre. Els amics no es fan per mitjà d'un tractat. Jo, però, recordo aquell dia que en Julian va venir amb nosaltres per primera vegada. Quan vam sortir de l'escola i vam anar als voltants de l'estació, com cada tarda, ningú no va parar atenció a la seva muda presència.

Potser va passar perquè jo no era gaire important a dins de la colla, o potser, com que mon pare era metge, perquè no tenia un interès en aquelles aventures als voltants de l'estació, el fet és que quan estàvem a punt d'arribar a la caseta que hi havia al costat de les vies vaig deixar el grup i, pensant que la fariem petar, m'hi vaig acostar per demanar-li les mateixes ximpleries de sempre, mentre els altres tornaven a apedregar els vidres de la caseta, reprenent la diversió de la nit anterior. No em mirava, perquè tenia tota l'atenció centrada en els vidres que estaven trencant els companys. En lloc de respondre a la meua estúpida pregunta: "Vols venir amb nosaltres?", va contestar amb una altra pregunta:

—Que no hem arribat?

Sembla que en Julian ja sabia que la via del tren era el nostre lloc d'esbarjo, com passava a tots els pobles on hi havia estació.

Els anys que havia passat al seu poble eren una cosa absolutament nova per a nosaltres; molt sovint havia anat a les casetes abandonades del costat de les vies a fer-hi destrosses, i també posava sobre les vies monedes de cinc cèntims per deixar-les tan primes com les hòsties de l'església.

No, el tren no li guardava cap secret.

Vam estar una estona així, sense dir res. No semblava que em necessités gaire per relacionar-se amb els que s'estaven divertint. Sí, ell era allà, però no feia sinó mirar, no va fer un sol gest.

Ni tan sols quan algú li va clavar una pedrada al mig del cap.

L'Alvaro.

Però en Julian no era de vidre.

Em recordo bé d'aquell dia. No li vaig veure ni una llàgrima quan la sang li va cobrir primer el front i després tota la cara. Per un moment es va quedar igual, mirant els altres, i quan van començar a dir-li de nou gitano marrano, se'n va anar cap al poble, lentament, després de dedicar-me a mi l'última mirada, tèrbola i ferma. L'Alvaro i els altres van considerar una fugida aquella retirada, perquè havien cregut que potser els plantaria cara, i aleshores no van dubtar a riure-se'n, creient, erròniament, que qui no s'empenya, o no lluita, és un gallina.

Però en Julian era molt fort, molt.

El malaguanyat Julian.

L'endemà, a l'hora d'esbarjo, va tornar a jugar amb nosaltres a futbol amb una bena al cap. Els nois tenen normes i lleis totalment diferents de les que regeixen entre els adults, i és per això que ningú no es va sorprendre que l'Alvaro, que estava buscant porter, comencés a cridar "Marrano! Marrano!", reclamant aquell que sens dubte n'hi guardava una pel que havia passat el dia anterior. "Tu porter!" li va dir, "però utilitza les mans, que no tens el cap per rematar!..." Quan es va col·locar entre dos aurons del pati, em vaig adonar que tenia la mateixa expressió a la cara que el dia anterior, plana, buida, semblava un dels robustos arbres que tenia a dreta i esquerra.

Els corcs se'l menjaven per dins, però.

DES D'ALESHORES EL VAM TENIR amb nosaltres tant a dins com a fora de l'escola. Tot i intentar-ho una vegada i una altra no vaig aconseguir sinó respostes d'una sola paraula. Només es va animar a parlar una vegada que es va recordar del seu poble. En aquella ocasió vaig pressentir per primera vegada que ni l'ara ni encara menys el demà tenien lloc a dins seu.

EL MESTRE ENS PARLAVA de geometria. Tenia dues línies paral·leles dibuixades a la pissarra, i assenyalant-les amb un regle llarg ens va dir amb el peculiar to d'emprenyat que gastava: "Dues línies es consideren paral·leles si mai no s'ajunten." A mi em van recordar de seguida les línies del quadern d'en Julian, i el vaig mirar. Ell també, cosa rara, semblava interessat en aquella matèria.

Just en aquell moment vam sentir el xiulet d'un exprés, i tots vam pensar "l'exprés de Marbona", quan el mestre, que ens devia llegir el pensament, va prendre de nou la paraula:

—Afigureu-vos que aquestes línies són vies de tren. Aquestes dues línies no es trobaran mai.

Vaig observar en Julian. El blau de la pedrada feia més pregonia la mirada que estava fent al mestre. Escoltava les seves paraules amb atenció, i vaig tenir la certesa que ell també parlaria de seguida.

—Professor... —va gosar dir de sobte sentint damunt seu el pes de totes les mirades.

—...en el cas del ferrocarril, un rail que fes la volta al món podria tocar-ne un altre en arribar al punt de partida. —El mestre el mirava amb el regle a la mà—. Al meu poble, quan van començar a fer la xarxa del ferrocarril, l'àvia sempre em deia, per exemple, que aquells rails que teníem al davant, després d'unir tots els paratges del món, tornarien a aparèixer al nostre poble.

La riulla de l'Alvaro va trencar el silenci. El mestre continuava dret, dubtant, agafat al llarg regle. A mi em va venir al cap la imatge de la família d'en Julian, fugint de Solabar per por dels rojos, sense saber on podien anar, desemparats a les vies i, com havia dit en Julian no feia gaire, convençuts, després de tant caminar, que no tornarien mai a casa.

—Sisplau, no diguis ximpleries! —el va tallar el mestre asprament, cridant per damunt de les rialles que havien esclatat darrere de la de l'Alvaro, i tot seguit va donar dos cops amb el regle damunt de la vella taula. El xivarri va acabar-se de sobte, la riulla es va convertir en temor, i en Julian es va tornar a inclinar sobre el pupitre per traçar línies amb el llapis.

Completament resignat.

És en aquella mateixa època que va passar la història de la moneda.

AQUELL MIGDIA, aprofitant una de les campanes que fèiem més sovint del que creien els pares, ens en vam anar a les vies. En Julian i jo anàvem a poc a poc per la solana del costat del bladar, escoltant el cant de les perdius, perquè no dèiem res, mentre tots els altres corrien com bojos davant nostre jugant a agafar. A Julian encara se li veia el blau del front, tot i que li havien tret la bena feia una setmana o més. Portàvem una moneda de 5 cèntims a la butxaca, per posar-la a les vies i veure com la deixava d'aixafada el tren. Tot i que vam arribar només una mica més tard, l'Alvaro i en Jose Luis ja estaven ajupits a les vies esperant-nos, encara suant, mirant, cadascú, la moneda que hi havia posat. L'express estava a punt d'arribar.

El de Rute.

Passant el pont del riu vam sentir el seu xiulet clar, barrejat amb la vibració del ferro, i gairebé al mateix temps, darrere de la pollancreda s'endevinava també una columna de fum grisenc enlairant-se per damunt de la capçada dels pollancredes. Venia a una velocitat impressionant, tot i que, quan ja el teníem a la vista, durant un moment va reduir força al revolt de darrere la pollancreda. Després de passar el revolt va tornar a agafar velocitat ràpidament i va enfilarse cap a nosaltres com un senglar enfurismat. L'Alvaro i en Jose Luis eren al costat de les vies sense deixar de mirar les monedes. El brogit del tren era espectacular, amb el xiulet que sonava sense parar. Va esquinçar com un tro la tranquil·litat del migdia.

Ens vam posar les mans a les orelles tots alhora mentre passava aquell terratrèmol. Vaig veure l'Alvaro i en Jose Luis a un metre escàs dels rails, amb les mans a les orelles i cridant com bojos. Vaig girar el cap i també vaig veure en Julian, molt a prop meu, mut, amb les mans a les butxaques, no com els altres, i la mirada tèrbola fixada en un punt concret que el captivava: l'Alvaro. Va treure la mà un moment de la butxaca i vaig veure que jugava amb els dits amb una moneda de 10 cèntims. Una moneda de 10 cèntims que la suor havia escalfat i ablanit a dins de la butxaca.

Un altre express estava a punt d'arribar.

El de Berosa.

Tan aviat com va haver passat l'últim vagó, cadascú va agafar la seva moneda i l'Alvaro i en Jose Luis se'ns van acostar, rient, mostrant satisfets el que quedava de les monedes. En aquell moment en Julian era al seu costat, encara mut, però quan va prendre la paraula, la seva veu va tenir en nosaltres el mateix efecte del xiulet del tren que acabava de passar. Era fort, orgullós, i no manifestava gens de vergonya ni indici de por en la seva intervenció:

—Heu jugat mai a agafar la moneda? —va demanar aprofitant un moment de silenci als que reien tant; especialment a l'Alvaro. Després de tornar a sentir les paraules d'en Julian, van quedar una mica sorpresos durant un instant, van callar i es van mirar els uns als altres, però de seguida l'Alvaro li va contestar tan asprament com de costum:

—Ostres, Marrano, si tens llengua!

Després, mirant la moneda que en Julian mostrava entre els dits, va continuar:

—No ens diràs ara que et vols jugar aquesta moneda de 10 cèntims, oi?

Tot i així, no el va mirar als ulls.

“Sí” va ser la seca resposta d'en Julian, i tot seguit, sense més preàmbuls, va explicar-li les condicions de l'aposta a l'Alvaro, que, somrient, encara no se'n sabia avenir:

—Més o menys és el mateix joc que acabeu de fer ara mateix, però seran monedes de 10 cèntims i no de 5...

D'entrada, l'Alvaro no es va agafar gaire bé això de la moneda de 10 cèntims, perquè li semblava una fortuna per perdre-la en aquell joc estúpid. Al damunt, no veia el desafiament per enlloc, si les coses es feien com feia un moment. Els aclariments que necessitava els va treure de les paraules finals d'en Julian:

—...però s'han de recuperar les monedes. Bé, si més no, si és possible —va continuar, inclinant-se sobre la via. Va col·locar la moneda, que encara era calenta, damunt de la via. — El primer que agafi la seva moneda abans que l'aixafi el tren perdrà l'aposta, i la moneda, és clar, l'haurà de donar a l'altre.

—I si el segon no agafa la seva? —va demanar l'Alvaro, que dubtava.

—Perdrà l'aposta, i, per tant, donarà una altra moneda al guanyador, per no haver calculat bé.

—Poc temps, per tant, entre la victòria i el fracàs —va dir l'Alvaro amb la moneda a la mà.

—No arriba a un tancar i obrir d'ulls.

Alvaro se li va ajupir al davant, a la vora de l'altre rail, i va col·locar la seva moneda de 10 cèntims sense estar gaire segur del que feia, mirant la moneda d'en Julian. L'Alvaro era un jugador consumat, i a més, un jugador que estava acostumat a guanyar sempre.

Potser hi estava massa acostumat.

Quan estaven cara a cara, mirant cadascú la seva moneda, vam sentir que s'acostava el tren. Com havia passat feia poc, ens va arribar a les orelles la vibració de tots els ferros del pont. Després, darrere de la pollancreda, acompanyat de la fressa del xiulet, vam veure alçant-se cap al cel la columna de fum grisenc. A esquerra i dreta de la via un estol de perdius, refugiades al bladar, van aixecar el vol sobtadament.

El tren avançava cap a nosaltres a una velocitat tremenda. Tot i que em donava l'esquena, podia imaginar la plana cara inexpressiva i freda d'en Julian. L'Alvaro, en canvi, era de cara a tothom. No treia l'ull de sobre a la seva moneda. A causa de la xafogor, però sobretot de la tensió del moment, li queia una gotassa de suor de les temples.

El tren ja era a prop. Ara l'Alvaro vigilava amb atenció la mà morena i ossuda d'en Julian, en espera d'un moviment ràpid de qui tenia per segur perdedor. En Julian, en canvi, continuava quiet, no movia ni un sol múscul. Mirava l'Alvaro, sembla, amb la fermesa de qui està segur de la seva victòria. Teníem el tren al damunt.

La tremolor.

L'Alvaro va ser el primer que va allargar la mà per agafar la moneda quan el tren era a uns deu metres, i fet això es va quedar mirant un instant en Julian, que ja havia fet tard, assaborint la victòria en aquell mig segon final.

Sabor amarg finalment.

Gairebé quan la seva moneda era a sota de la pesant roda del tren, en Julian la va agafar. El tren de sobte es va interposar entre l'Alvaro i en Julian, i si va trigar a passar, encara va trigar més a afeblir-se la tremolor i a esvair-se del xiulet. Després, de nou el silenci, i l'Alvaro i en Julian cara a cara. El perdedor i el guanyador.

Perdedor loquaç, per això.

Tros d'ase! Una mica més i m'hi deixo els dits. Estàs sonat!

En Julian va continuar mut. Després va parar la mà exigint a l'Alvaro el que li havia guanyat. Els altres no vam gosar badar boca. Tot i haver perdut, l'Alvaro encara era el nostre cap, perquè en Julian, tot i haver guanyat l'aposta, no complia els requisits.

Era callat i tímid. Molt.

—Té, pallús! —li va dir secament en donar-li la moneda. Tot i que va voler ferir-lo en l'orgull, va mostrar un to com d'odi i amargor, segurament per l'ansia de revenja. Els altres el vèiem per primera vegada com un perdedor, i això, sens dubte, va ser els dies posteriors una càrrega pesada de portar. Per això, com passa a qui xerra massa, més endavant ho acabaria pagant.

COM LA FRUITA QUE S'ENDOLCEIX quan està madura i gairebé podrida, la tragèdia també necessita temps per millorar. El que hi va haver entre en Julian i l'Alvaro va ser una olla de llet que bull sense parar, una d'aquelles que vessa durant una llarga estona després d'arrencar el bull. Era cosa sabuda que l'Alvaro no perdonaria en Julian la humiliació d'aquell dia, i que esperava anhelant l'hora de la venjança que li tornaria la tranquil·litat i, sobretot, l'autoritat. Els altres encara el teníem per cap, però la presència muda d'en Julian ens portava una vegada i una altra el record del passatge de la moneda, encara que continués, com abans, sent el porter i parant quan jugàvem a agafar. Si a l'Alvaro li venien ganes de guanyar i de pegar els altres, l'ànim d'en Julian, en canvi, tenia com a aliment el patiment, i com més enemics, més s'endurien els seus sentiments.

Precisament perquè en Julian era molt sofert. I tot i que la majoria van veure la debilitat del retraïment del nouvingut, després del dia de l'aposta es van adonar que també era fort i valent. Hi havia, malgrat tot, una cosa que no era evident en la seva personalitat, i que, a més, després d'atiada podia ser molt perillosa: la desesperació.

El foc de l'olla.

Les flames interiors d'en Julian es revifaven amb la manxa del record. El passat perdut que havia deixat per sempre li cremava les entranyes. La seva era una nostàlgia amarga, com vaig poder veure el dia que el tren postal va passar per Izurkiz per primera vegada.

Més amunt he dit que el tren no guardava secrets a en Julian. Al seu anterior poble estava molt més ben considerat que entre nosaltres i, tot i que rarament, de tant en tant deixava veure aquesta saviesa seva.

La memòria li portava la tristesa. I aquesta, la desesperació.

AQUELLA TARDA XAFOGOSA érem a la pollancreda que hi havia a la vora de les vies, amb la intenció de matar la tediosa estona lliure que teníem encabat de dinar amb un joc que anomenàvem *endevinar el tren*. Des d'allà vam sentir la tremolor del pont i el xiulet del tren que s'acostava. Amb aquestes dues dades i, en algun cas, la intensitat de la grisor del fum, en teníem prou per endevinar quin era el tren que venia abans de veure'l, i fins i tot de vegades ens hi jugàvem una moneda de 5 cèntims. Com que el tren és la cosa més regular que hi ha, teníem ben apamats els horaris dels expressos, i sabíem prou bé quan passaven i on anaven.

Si no és que hi havia canvis.

La mica d'honor que havia perdut l'Alvaro amb l'aposta de la moneda anava recuperant-la de mica en mica fent el valent. Amb tot, la seva autoritat no era real, perquè la presència silenciosa d'en Julian l'incomodava sempre que jugàvem. Per això aquells dies abans de la tragèdia en Julian va haver de passar per tot. Les burles i les provocacions de l'Alvaro eren contínues, i tots els altres presenciàvem atònits la passivitat que mostrava en Julian davant d'aquells atacs. Semblava que tenia completament dormit aquell atreviment que havia mostrat, guardat en un racó a dins seu, amb la seva veu. Devien ser les cinc de la tarda quan vam sentir el grinyol del pont i vam albirar el tren darrere la pollancreda. "El d'Haibate", va dir l'Alvaro amb indiferència, llepant la regalèssia que tenia a la boca.

Era l'hora del d'Haibate, sens dubte, per això els altres vam callar.

—Aquest no és el d'Haibate...

Així mateix ho va dir en Julian. Aleshores també el vent va callar, com si estigués esperant, com nosaltres, l'atac de l'Alvaro. Tots teníem al cap l'episodi de la moneda.

—Què dius, tros de suro? —Va dir l'Alvaro amb un to de perdonavides. Parlava amb tant d'orgull perquè sabia molt bé que era l'exprés d'Haibate.

—Juga-t'hi alguna cosa si tens pebrots! —va dir-li tot seguit, amb la seguretat que dona l'experiència diària.

Em va fer pena en Julian. Aquell era l'exprés d'Haibate, sens dubte.

No sabíem, però, que havia canviat la cadència de pas dels trens.

Completament.

L'Alvaro, esperonat per la falsa seguretat que sol donar la rutina, fins i tot va dir que s'hi jugaria el coll que el que venia a tota màquina, com totes les tardes anteriors, era l'exprés d'Haibate. El pobre no s'hi jugaria el coll, però sí 10 cèntims, pensant, cofoi, que també recuperaria per una llarga temporada l'honor que havia perdut amb el desafiament de la moneda.

Però la sorpresa, a més de trencar la rutina que ens cal per continuar vius, ens fa perdre altres coses: la seguretat, la confiança en un mateix, el control sobre les coses.

El seny.

—QUÈ, CAGAT, SE T'HA MENJAT LA LENGUA EL GAT? —va dir Alvaro, escalfant el cap a en Julian.

—Això és el tren postal, babau —va mormolar en Julian sense alçar gens la veu. D'una en una, llançava entre les vies unes pedretes que tenia a la mà, amb aspecte avorrit. Crec que més que no pas el fet mateix d'haver perdut, el que més el va empenyar va ser aquella actitud absent d'en Julian, perquè no li va acceptar l'aposta. Es veu que en feia prou de deixar l'altre en ridícul.

Perquè en Julian de vegades era cruel, molt; i estic segur que aleshores ja havia decidit que tindria un company de viatge en el camí sense retorn que s'havia traçat.

L'Alvaro.

Aquella tarda vam notar per primera vegada la desesperació en la melancolia d'en Julian. Aquell tren postal que per nosaltres era nou, li devia portar al cap un dels amargs records del passat, i l'amargor que li va produir el tren va estimular en Julian a atacar l'Alvaro.

Odi i nostàlgia barrejats.

I una víctima: l'Alvaro. Perquè aquell, és clar, era el tren postal, que venia per primera vegada al nostre poble del sud llunyà. D'allà on, precisament, havien arribat primer la guerra i després en Julian.

El bram i el remolí d'aquell tren estrany van trencar per un moment el silenci creat per la tibantor de la situació. Era de color crema, tenia una ratlla al costat i una màquina gegant negra arrossegava aquells set o vuit vagons que ens van passar en filera pel costat.

EN AQUELLA OCASIÓ en Julian no ens va seguir quan tots vam enfilem el camí del poble darrere de l'Alvaro, que treia foc pels queixals. Tanmateix, abans d'anar-me'n amb els altres, em vaig quedar mirant en Julian un moment. No va treure l'ull de sobre al tren fins que va entrar a l'andana sense deixar de xiular i es va aturar rebufant com un bou. Després se'n va anar a l'estació a poc a poc, per la via escalfada per l'express, capcot, arrossegant els peus sense parar per la grava que hi ha entre els rails.

Al cap d'un temps, després de tot el que va passar, vam saber que el tren no li havia portat el que esperava amb tanta ànsia.

No li arribaven notícies del passat; el passat, però, se li feia present, un passat fastigós i inabastable. Per això va passar el que va passar.

L'odi de l'Alvaro i la desesperació d'en Julian. Els rails d'una tragèdia que es podia pressentir.

L'endemà, com els dies següents, una altra vegada el tren postal.

Les cinc de la tarda.

—Demà ensenyaré a aquest pallús el que és una aposta de veritat —ens deia l'Alvaro de pura ràbia, quan anàvem en fila per la solana que hi ha a l'entrada del poble. Anava al capdavant corrents, ensopegant una vegada i una altra amb les pedres del camí.

—Demà, sí, demà veurà de ben a prop aquell maleït tren postal! —va ser l'últim que li vam sentir abans que entrés al portal de casa seva, i no va sortir al carrer ni a la nit ni l'endemà. El pobre va estar covant la venjança.

TAMPOC NO VAM VEURE EN JULIAN fins a la tarda següent, concretament fins que anant a la pollancreda, l'Alvaro es va aturar a sota de la seva finestra i va començar a cridar: “Surt, Marrano, que tenim un assumpte pendent!” Semblava que ens estava esperant, l'Alvaro va callar tan aviat com es va moure el portot de casa i va aparèixer ell, mut com sempre, la mirada tèrbola, amb una estranya expressió de cara que hauria pogut ser senyal tant de felicitat com de tristesa.

En aquella hora de la tarda, la xafogor envaïa la terra. Amb la mateixa pressa que l'Alvaro se n'havia anat a casa el dia anterior, va fer cap a la pollancreda, suant a raig fet, desitjant alimentar el cuc que li menjava les entranyes pel desig de venjança. A l'altre extrem del grup, a en Julian, que venia amb les mans a la butxaca com si res, no se li notava cap gest estrany, a banda de l'aparent debilitat que li era pròpia d'ençà que havia arribat. Anava segur, com si tingués clavada en la intuïció des de feia temps la direcció que havia de prendre.

Com un ocell migrador.

Devien ser les cinc menys cinc quan vam arribar a la via que unia el bladar i la pollancreda. Els sol abrusador que lluïa sense compassió des del migdia havia rostit els rails i les pedretes del voltant. En Julian va arribar i, girant-nos l'esquena, va posar-se a mirar cap al sud, per veure aparèixer el tren postal que estava a punt de passar. Feia el sord a les provocacions de l'Alvaro.

En Julian feia por.

Tanta com la que tenia l'Alvaro.

—Avui, Marrano, no he portat monedes —li va dir amb impaciència. Estava xop de suor, i s'esforçava inútilment a gallejar.

—Vejam, tinc un nou joc per ensenyar-te.

Va seure damunt d'un rail, i va fer un gest després a en Julian perquè se li posés davant per davant a l'altre rail.

Eren les cinc menys tres al meu rellotge. En Julian girava la vista a les capçades dels pollancre, mentre l'Alvaro continuava amb la conversa. Les puntes dels arbres que foradaven la volta del cel es balancejaven suaument amb el migjorn; mentrestant, es veia alguna vegada els ocells, en un anar i venir incessant, volar de branca en branca. Al cap de poca estona, però, tot va emmudir sobtadament, inclosos el cant de les cadernereres i la riulla de les fulles dels pollancre, i llevat de l'Alvaro, tot el que era allà es va posar a esperar l'express.

—No et crema el cul?

Faltava un minut escàs per a les cinc. Al meu rellotge.

Oblida aquesta història i anem a casa! —vaig pregar jo, desesperadament, a qui, tot i semblar el contrari, tenia menys ganes de jugar a aquell joc.

A l'Alvaro.

Al malaguanyat Alvaro.

L'absència d'en Julian, que no es movia ni deia paraula, era evident. Més que víctima del fat o de l'atzar, el veia, amb aquella actitud seva, com algú que ha fet una tria. Conscient d'aquell final des de bon començament, semblava ternir el domini de la tranquil·litat i la fermesa de qui ha tingut temps per preparar-se, i això el feia encara més temible.

Perquè en Julian era fort. Molt.

El malaguanyat Julian.

Vam sentir tremolar el pont més enllà de la pollancreda.

—Deixeu aquest joc estúpid, casumdena! —vaig tornar a dir jo. L'últim de la colla donant ordres.

Una columna de fum es va alçar per damunt de la pollancreda en direcció cap a nosaltres. Els rails bullien. Els ulls inflats de l'Alvaro buscaven els d'en Julian, però aquest feia estona que havia perdut l'últim indici de vida. Era tot ell un cos sense consciència. Semblava de metall. El tren postal va superar el revolt i es va precipitar sobre els dos nois, xiulant sense parar. L'Alvaro ens mirava ara a nosaltres, com si n'esperés alguna cosa o, potser, com si ens volgués explicar amb aquella mirada fugaç les raons de quedar-se clavats al rail.

El brogit del tren va fer alçar un estol de perdius.

Va xiular un altre cop, ja damunt nostre.

I la tremolor.

Els companys se'n van anar xisclant de pànic sense esperar que passés la serp de vagon. Aquell moment que vaig passar al sol abrusador em va semblar etern. Aquell vagó atroninat semblava que arribava fins a l'infinit, més enllà del bladar, en el camí del sud, d'on havia vingut. Vaig veure anar-se'n cap a l'estació l'últim vagó, com un lladre que acaba de robar alguna cosa, i que en la fugida deixa darrere seu un rastre de sang sobre els rails i la grava.

SI AMB EN JULIAN es va extingir un estel fugaç, l'absència sobtada de l'Alvaro se'm va fer, durant una temporada, tan insuportable com la desaparició del mateix sol, i no pas perquè necessités la seva presència, sinó perquè hi estava acostumat, perquè els humans ens fem a les coses de la nostra realitat amb el pas del temps, sense parar atenció si són bones o dolentes, boniques o lletges.

La rutina és sempre companyia. I protecció.

O una excusa oportuna per estar quiet.

Però és que no són tots els trencaments el punt de partida d'alguna cosa? Aquell exprés va trencar alguna cosa en aquella solana ensangonada.

Certament, van ser durs, molt durs aquells dies de postguerra en què els trens venien plens de records.